

Geliř Tarihi:20.04.2020 Kabul Tarihi:05.05.2020

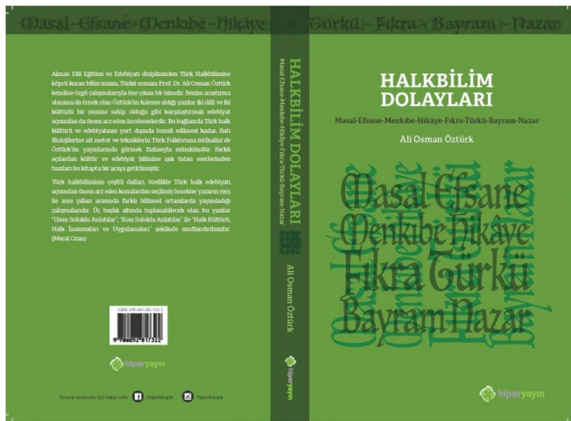
Entry Date: 20.04.2020 Accepted: 05.05.2020

ALİ OSMAN ÖZTÜRK'ÜN HALKBİLİM YAZILARI ÜZERİNE*

Ali Osman Öztürk: Halkbilim Dolayları. Masal - Efsane - Menkıbe - Hikâye – Türkü - Fıkra - Bayram – Nazar. Ed. Meral Ozan, İstanbul: Hiperlink, 2020. 307 S. ISBN: 9786052817322.

Meral OZAN**

Alman Dili ve Edebiyatı Biliminden Türk Halkbilimine köprü kuran bilim insanı, türkü uzmanı Prof. Dr. Ali Osman Öztürk kendine özgü çalışmalarıyla öne çıkan bir isimdir. Naratoloji konusunda araştırma alanına örnek olan Öztürk'ün kaleme aldığı yazılar iki dilli ve iki kültürlü bir zemine sahip olduğu gibi karşılaştırmalı edebiyat açısından da önem arz eden incelemelerdir. Bu bağlamda Türk halk kültürü ve edebiyatının yurt dışında temsil edilmesi kadar, Batı filolojilerine ait metot ve tekniklerin Türk folkloruna intikalini de Öztürk'ün yayınlarında görmek fazlasıyla mümkündür. Farklı açılardan kültür ve edebiyat bilimine ışık tutan eserlerinden bazıları “Halkbilim Dolayları” kitabında bir araya getirilmiştir.

Türk halkbiliminin çeşitli dalları, özellikle Türk halk edebiyatı açısından önem arz eden konulardan seçilmiş örnekler yazarın 1993 ile 2019 yılları arasında farklı bilimsel ortamlarda yayımladığı çalışmalarıdır. Kitapta ele alınan konularla doğrudan ilişkili olduğu ve okurun ilgisini çekeceği düşüncesiyle, Mualla Öztürk'e ait bir çeviri metnine de bu kitapta yer verilmiştir. Üç başlık altında toplanabilecek

* Ali Osman Öztürk: Halkbilim Dolayları. Masal - Efsane - Menkıbe - Hikâye – Türkü - Fıkra - Bayram – Nazar. Ed. Meral Ozan, İstanbul: Hiperlink, 2020. 307 S. ISBN: 9786052817322.

** Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

olan bu yazılar “Uzun Soluklu Anlatılar”, “Kısa Soluklu Anlatılar” ile “Halk Kültürü, Halk İnanmaları ve Uygulamaları” şeklinde sınıflandırılmıştır.

Uzun soluklu anlatılar içerisinde yazarın en çok yoğunlaştığı konuların başında halk masalları gelir. Masal-efsane ilişkisi, menkıbe, halk hikâyesi ve âşıklık geleneği üzerine incelemeler de bu bölümün konularındandır.

Uzun soluklu anlatıların ilk konuları halk hikâyesi ve âşıklık geleneğidir. Bu bağlamda yazarın 1999 yılında Uşak'tan derlenmiş “Arzu ile Kamber Hikâyesinin Yeni Bir Varyantı” ile ilgili incelemesi bu bölümde yer alan yazılardan biridir. Bahsi geçen hikâye, Öztürk'ün tespitiyle türkü formuna geçişi gösteren bir varyant olmakla birlikte, kutsal kitaplarda yer alan anlatı motiflerinden de beslenmektedir. Öztürk, makalesinde ayrıca söz konusu hikâyenin halk şiirinden, mitolojiden ve halk inanışlarından etkilenmiş olduğu üzerinde durur.

Öztürk'ün hikâye ve türkü ekseninde başka bir çalışması Almanya'da yaşayan gurbetçilerin anlatı geleneğine kazandırdığı sözlü ortamda yaşatılan türküler ve söz yazarları üzerine yaptığı “Âşıkların Türk Göçmen Edebiyatına Katkısı” başlıklı makalesidir. Türk göçmen edebiyatının sözlü kolu üzerinde öncü ve örnek bir çalışma olan – Öztürk'ün ifadeleriyle – “Almanya Türküleri” bu kitapta örnekleriyle ele alınmıştır. Ayrıca bahsi geçen türkülerin âşık edebiyatının Almanya uzantısı ürünlerle eşdeğerliliği yine bu makalede farklı açılardan analizlerle ortaya konulmuştur.

Masallar konusuna ayrılan ikinci alt bölümü halk masalından sanat masalına Türk dünyasına ait örneklerin Türk anlatı kültürü açısından naratif düzlemde incelenmesinden oluşmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak “Masalları Uyumak” başlıklı makalede Muhsine Helimoğlu Yavuz'un “Esil ile Yesil” adlı masal kitabının naratolojik ve pedagojik açıdan irdelenmesi söz konusudur. Öztürk bu çalışmasında Yavuz'un kitabında yer alan ve halk masalı olarak tanımlanan metinlerin iddia edildiği gibi derleme mi yoksa sonradan “kaleme alınma” anlatılar mı olduğu üzerinde durarak çocuk okurlara sunulan metinleri pedagojik açıdan irdeler.

Öztürk'ün bir başka araştırması masal-efsane ilişkisine odaklanmıştır. Konuyla ilgili çalışma “Oğuz Tansel Masallarının Derin Kökleri Üzerine Bir Örnek: Mavi Gelin Masalı” başlıklı makaledir. Yazar burada Oğuz Tansel Masalı ve Şahmeran Hikâyesi ilişkisi üzerine bir incelemede bulunur. Masal ve efsane ilişkisini konu alan bir başka yazı da Alman seyyah “Johannes Schiltberger'in naklettiği bir ‘Olayın’ Değerlendirilmesi”dir. Burada “atmaca

kalesi” adlı hikâyenin masal-efsane ilişkisi ekseninde karşılaştırmalı olarak incelenmesi söz konusudur.

“Almancada Yeni Bir Özbek Masalları Kitabı” adlı çalışma ise Almancaya çevrilmiş 36 Özbek masalını konu alır. Jacob Taube tarafından Almancaya çevrilmiş olan söz konusu seçili masallar kitabı bu yazıda Öztürk tarafından tanıtılarak ilgili araştırmacıların bilgisine sunulur. “Es war einmal, es war keinmal” başlıklı metin ise Avusturyalı masal araştırmacısı Barbara Pfliegerl’in Türk halk masallarını kaleme aldığı eserin Ali Osman Öztürk’ün Saim Sakaoğlu ile birlikte yaptığı bir değerlendirme yazısıdır. Son olarak “Osmanlı-Türk Halk Anlatmaları” başlıklı 1890 tarihli yerel bir Alman gazetesinde çıkan yazının Mualla Öztürk tarafından yapılan çevirisine yer verilmiştir. Bahsi geçen metin, benim de yaklaşık on altı yıldır üzerinde çalıştığım Macar Turkolog Ignác Kúnos’un çıkarttığı *Török népmesék* üzerine yazılmış ve G. W. imzalı Almanca bir değerlendirmedir.

Efsane ve menkıbe konusunda ilk olarak “Van Gölü Canavarı” konulu makaleye yer verilmiştir. Söz konusu yazı, Van Gölü Canavarı olayının Türk basınına yansıyan sürecin folklorik katmanları üzerine bir analizi kapsar. “Çanakkale Savaş Söylenceleri” başlıklı ikinci makale ağırlıklı olarak menkıbe konusuna ayrılmıştır. Burada menkıbe kavramına Avrupa kültür dairesi ile Türk anlatı geleneği çerçevesinde karşılaştırmalı olarak açıklık getirilmiştir. Çanakkale Savaşlarını konu alan menkıbelerin (toplamda 30 metin) muhtevassından hareketle işlevleri üzerinde durulmuştur. Öztürk bu çalışmasında menkıbelerin bilimsel niteliğinin ön planda tutulması gerektiği ve bu nedenle tarihsel yaşanmışlıklar olarak aktarılmasının doğru olmadığını özellikle altını çizer. Menkıbe-efsane ilişkisi bağlamında son olarak “Anılarda Çanakkale Savaşları” başlıklı Mehmet İhsan Gençcan’ın Çanakkale savaşlarını konu alan bir kitabın tanıtımına yer verilmiştir.

Kitabın ikinci bölümü kısa soluklu anlatılara ayrılmıştır. Burada ağırlıklı olarak halk türküsünü konu alan yazılar yer alırken, fıkralar ile ilgili incelemeler de bulunur. Halk türküsü ile ilgili yazılara bakıldığında bunların çok yönlü ve farklı nitelikte değerlendirmeler olduğu görülür.

İlk olarak “Ömer Faruk Yaldızkaya’nın Derlediği Çanakkale Ağıtlarında Çanakkale Ruhunun Yansıması” başlıklı yazıyı anmak gerekir. Çalışmada farklı yıllarda derlenmiş ağıt niteliğinde dört türküden hareketle Çanakkale ‘ruhunun’ lirik anlatıdaki derin anlamı üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Halk türküsü konulu ikinci yazı “Muzaffer Sarısözen’in Konya Yöresinde Derlediği Türküler Üzerine”dir. 1940 yılında derlenen ezgilerin varyant özellikleri

hakkında görüşlerini ortaya koyan yazar, halk edebiyatının diğer türlerinde oldukça önemslenen varyantların türkü araştırmalarında çok dikkate alınmadığı üzerinde durur. Öztürk bu çalışmasında özellikle Muzaffer Sarısözen'in derlediği malzemenin ne denli derinlikli olduğuna ayrıca vurgu yapar.

Halk Türküleri bağlamında “Kültürler Arası Eğitime Bir Katkı” başlıklı yazı dikkat çeken üçüncü bir konudur. Yazıda Türk halk müziği ve Türk sanat müziğinden örnekler ile Türk çalgılarından, geleneksel kıyafetlerden vb. öğelerden görseller barındıran iki dilli (Almanca-Türkçe) hazırlanmış şarkı kitabı üzerine bir değerlendirme söz konusudur. Yazar bu çalışmasında ilgili kitabın özellikle kültürler arası eğitim ve öğretime katkı sağlayacak nitelikte hazırlanmış bir eser olduğu üzerinde durur.

Türküleri konu alan diğer incelemeler ağırlıklı olarak bölgesel müzik araştırmacılığının önemini vurgulayan yazılardan ibarettir. Bunlardan ilki Trabzon bölgesi halk musikisi arşivi materyallerin dökümü ve incelemesinden oluşan “Önemli Bir Bölgesel Müzik Folkloru Araştırması” başlıklı Süleyman Şenel'e ait kitabın değerlendirilmesidir. Öztürk “Kastamonu Şehir Muhiti Âşık San'atının Son Temsilcisi Yorgansız Hakkı Çavuş” adlı yazısında yine Süleyman Şenel'e ait ‘şehir halk müziği’ temalı bir başka çalışması üzerine bir değerlendirmede bulunur. Bu bağlamdaki diğer incelemeler “Kunoş'tan Nuş'a Rumeli Türküleri”, “Hamdi Tanses'in Türkü Kitabı” ve “Erzincan Depremleri Üzerine Destanlar” başlıklı çalışmalardır.

Fıkraların incelemesini konu alan yazıları da kısa soluklu anlatılar başlığı altında değerlendirmek mümkündür. Burada öncelikle “1328/1912 Tarihli Taşbaskısı Bir Nasreddin Hoca Kitabı ve Bir Karşılaştırma Denemesi”ne yer verilmiştir. “Nasrettin Hoca Üzerine 18 Kırgız Fıkrası”nın incelendiği metin ise I. Constantin'in halkbilimi dergisi *Fabula'nın* 14. sayısında çıkan bir yazısının Ali Osman Öztürk tarafından çevirisidir. Derlenen iki fıkra üzerine bir incelemeyi konu alan yazılar ise “Karadeniz Bölgesinden Bir Fıkra Tipi: Meletli” ile “Gülнар'lı Mahalli Fıkra Tipi ‘Kırıt Hoca’, Torunu ve Yöreye Ait Fıkra ve Deyimler” başlıklı metinlerdir.

Kitabın üçüncü bölümü halk kültürünün çeşitli konularına ayrılmıştır. Halk inanmaları ve uygulamaları bağlamında nazar, bayram ve dua unsurları öne çıkar. Örneğin nazara karşı alınan önlemlerden biri olan ve kırklama uygulamasının farklı bir biçimi olan “çingilla kırklama” yöntemi üzerine bir değerlendirme “Çingil: Eskişehir'de Kullanılan Bir Nazarlık” başlığı altında yapılır.

Bölüme ait bir başka yazı git gide sanallaşan dünyamızda bayram gibi kutlamaya dayalı geleneklerimizin değişen işlevlerine bir özeleştirici diyebileceğimiz “Sanal Bayramlar. Günümüz Türkiye’si Bayram Kutlamalarına Eleştirel Bir Bakış” adlı makaledir. Dua metinlerinden hareketle bir nevi toplumsal bellek analizi ise “Uyku Dualarının Toplumsal Değeri Üzerine” yapılan incelemedir. Toplum-kültür ilişkisini konu alan son yazı “Önemli Alman Halkbilim Dergilerinde Türklere İlişkin Yazılar Kaynakçası ve Kısa Bir Değerlendirme”dir. Burada Türk halk kültürü üzerinde çalışma yapan yazarlar ve eserleri ile ilgili bir bibliyografya denemesine yer verilir.

Son olarak kitapta yer alan ekler ile ilgili de kısa bir bilgi vermek gerekir. Üç ana bölümden oluşan kitaba iki “Ek” ilave edilmiştir. İlgili okuru bilgilendirmek adına Ek 1’de bu eserde yer alan yazıların ilk yayınlandıkları kaynak bilgiler ayrıntılı olarak alfabetik sırayla gösterilmiştir. Ek 2’de ise yazarın akademik öz geçmişine ve daha önceki kitap çalışmalarına yer verilmiştir.

Görüldüğü üzere bu kitapta okura sunulan bilimsel değerlendirme ve incelemeler tematik zenginliğe sahip olduğu kadar farklı disiplinlerle çalışmalara da yol açacak niteliktedir. Uygulamaya dayalı folklor araştırmaları, komparatistik analizler, sosyo-kültürel incelemeler bunlardan bazılarıdır. Prof. Dr. Ali Osman Öztürk’ün kaleme aldığı *Halkbilim Dolayları* okura farklı katmanlardan oluşan renkli bir dünyada dolaşma imkânı sunarken, onu iç dünyasına, özüne dönüşü sorgulayan bir yolculuğa da çıkartmaktadır. Kısaca *Halkbilim Dolayları* her kesimden okuyucunun ve araştırmacının çok yönlü olarak ilgisini çekecek nitelikte farklı konulardan bir demettir.¹

¹ Bu yazı adı geçen kitaba (Öztürk 2020: 15-19) Meral Ozan tarafından “Giriş Niyetine” amacıyla kaleme alınmıştır.